

je li migratorna odluka odluka o migriranju?*

beryl nicholson

newcastle upon tyne,
vel. britanija

U ovome radu autorica pokušava utvrditi da migratorna odluka zapravo i nije migratorna odluka. Ona je posljedica nekih drugih odluka koje s njom ne stoje u neposrednoj vezi. Otuda slijedi da niti nema neke opće teorije migracija te da je uzaludno za njom tragati. Umjesto toga, potrebno je pristupiti problemu na neposredniji način, i izučiti onu vrstu odluka koje mogu dovesti i koje dovode do migriranja.

Ono što zapravo činimo kada migraciju definiramo s pomoću uobičajenih parametara, jest nekritičko usvajanje definicije iz demografije. Ta je definicija bila načinjena za ograničenu i specifičnu namjenu, i ne sadrži ono što se traži jednom sociologijskom analizom. Stoga autorica ukazuje na potrebu redefiniranja koncepta migracije, a posuđuje iz socijalne antropologije termin »niše« ili prikladnog položaja. U nastavku razvija okvir za analizu odluka o tome da li migrirati ili ne, služeći se pri tom Hirschmanovim modelom — odlaska, izjašnjavanja i nepokolebljivosti. Upotrebom ovog modela izbjegava se determinizam »push-pull« pristupa kao i svodenje odluke na samo jednu dimenziju što se čini primjenom cost-benefit modela.

Zastupajući novi pristup u proučavanju migracija, autorica ne smatra da bi trebalo u cijelosti odbaciti tradicionalniji pristup i započeti ispočetka. Tek, redefinirajući migraciju u sociologijskim terminima, omogućuje joj se »ulazak« u sociologiju.

primljeno listopada 1980.

135 naš prijevod

→ Glavni i trajni problem u proučavanju migracija jest pomanjkanje jedne opće eksplanatorne teorije¹⁾ te teškoća da se utvrde »uvjeti ili osobine zajedničke svim stupnjevima migracije«,²⁾ kao nužan preduvjet za razvijanje jedne takve teorije. Pitanje je da li je uopće moguće postaviti jednu takvu teoriju koja bi vrijedila za različite kulture i različita vremena.³⁾ Tvrdi se da koncepti migra-

* Ovo je skraćeni referat kojeg je autorica izložila na Petom svjetskom kongresu ruralne sociologije (Mexico City, 7—12. kolovoza 1980).

1) J. J. Mangalam & H. K. Schwarzweller: »General Theory in the Study of Migration: Current Needs and Difficulties«. *International Migration Review*, 3/1968, br. 1, str. 3—18; D. Courgeau: »Seminaire sur les nouvelles approches conceptuelles en matière de migrations dans le cadre de l'urbanisation«. *Population*, 1978, br. 30, str. 1237—1238.

2) A. H. Hawley: *Human Ecology. A Theory of Community Structure*. New York, The Ronald Press Co., 1950.

3) S. Goldstein: »Facets of redistribution: research challenges and opportunities«. *Demography*, 13/1976, str. 423—434.

cija koji potječu iz razvijenog svijeta nisu primjereni za razumijevanje migracija u zemljama u razvoju, pa čak ni za novije razvojne pravce u razvijenim zemljama.⁴⁾ Ako je tome tako, tada ili migracija nije samo jedna pojava nego više njih, pa je traganje za općom teorijom beskorisno, ili se pak konceptualne nedorečenosti koje su dosad uočene mogu primijeniti na migracije općenito.

migratorne odluke

Model kojim se tumače migratorne odluke ukazuje na to da je ova druga interpretacija vjerodostojnija. U biti postoji samo jedan model, i to model tradicionalne konceptualizacije migracije, koji je inače neprihvatljiv za sociologijsku analizu. Porijeklo je tog modela u psihologiji i ekonomici, i njegova upotreba za sociologijsko tumačenje migracija prelazi ograničene i specifične okvire u kojima je bio razvijen u tim disciplinama.

Psihologijska varijanta promatra migraciju kroz odnos stimulansa i responsa, najčešće označene kao »push-pull« varijable, te je najprimjerenije predstavljena Leeovom teorijom migracije.⁵⁾ Kada su pozitivni činioci na cilju a negativni na izvoru dovoljno jaki da svladaju prepreke — dolazi do migriranja. Da bi, međutim, rezultati bili u skladu s kriterijima psihologije (koja je jedino relevantna kada se koristi ova varijanta modela), potrebno je pažljivo kontrolirati stimulanse (kao npr. u laboratorijskoj situaciji). U stvarnom životu to ne možemo provesti, pa otuda slijedi da zapravo i ne znamo što mjerimo.

Problemi mjerenja javljaju se i u drugoj varijanti modela kada sve varijable moraju biti makar samo približno kvantificirane. Riječ je o cost-benefit analizi,⁶⁾ u kojoj se »izvor, odredište i prepreke mjere jedni nasuprot drugima. Pretpostavlja se da migranti, individualno ili kolektivno, nastoje maksimizirati svoju korist ili stvarni prihod.«⁷⁾ Kada se govori o »korisnosti mjesta« (place utility),⁸⁾ tada je osnovna razlika između ova dva načina u stupnju svjesnog kontroliranja odluke koju migranti donose; u stvarnosti pak to je od male važnosti za inpute ove analize.

Kada usvajamo ovaj model (neovisno o kojoj varijanti) kao sredstvo za pojašnjenje društvenog ponašanja, tada zapravo izvodimo jednu analogiju. Koliko mi je znano, valjanost modela preseljenog iz kon-

4) Isto, str. 428.

5) E. S. Lee: »A theory of migration«, U: J. A. Jackson (Ed.): **Migration**. Cambridge, Cambridge University Press, 1969, str. 282—297.

6) L. Klaassen & P. Drewe: **Migration Policy in Europe, A Comparative Study**. Farnborough, Saxon House, 1973, str. 7; D. J. Bogue: »A migrant's eye view of the costs and benefits of migration to a metropolis«. U: A. J. Brown & E. Neuberger (Eds.): **Internal Migration, A Comparative Perspective**. New York, Academic Press, 1977, str. 167; J. J. Mangalam: »Review article on migration publications«. **Demography**, 14/1977, str. 564—569.

7) K. G. Willis: **Problems in Migration Analysis**. Farnborough, Saxon House, 1974, str. 9.

8) J. J. Mangalam, nav. dj.

teksta svoje izvorne discipline nije bila nikada provjerena, a primjena mu je na sociologijsko proučavanje migracija temeljena na pretpostavkama i vjerovanjima.⁹⁾ Kako ovaj model nije utemeljen u sociologiji, može se smatrati savršenim primjerom kako očito sociolozi istraživači »izbjegavaju sociologijske elemente u proučavanju migracija«.¹⁰⁾ Čak i kada se koriste sociologijske varijable, višestruko su ograničene mogućnosti da se migracije dovedu u vezu sa širim teorijama o društvu ili da se u takvoj analizi koriste sociologijski koncepti. No, imajući u vidu parametre kojima se migracija uobičajeno definira, ni jedan drugi model nije moguć. Zbog toga je nužno pobliže razmotriti ove parametre kao i ono konceptualiziranje migracije iz kojeg se izvodi takav model.

definiranje migracije

Temeljna definicija migracije, koja se održava u modelu odlučivanja, jest kretanje s jednog mjesta na drugo. U stvarnosti to obično znači preseljenje, ali kako je odluka rezultanta usporedbe između dvaju mjesta, uključena su i neka druga obilježja, što čini brojne probleme u razmatranju stvarnog kretanja.

Prvi se tip obilježja odnosi na utvrđivanje odrednica drugog mjesta, te sadrži kriterije odseljenja na »značajnu udaljenost«.¹¹⁾ Pokušaji da se ovdje primijene sociologijski značajni kriteriji uključuju i pokušaj razlikovanja između selenja unutar lokalne zajednice i odseljenja na veću udaljenost, »daleko od kuće«,¹²⁾ odnosno na ograničavanje pojma na kretanje »unutar ili izvan (migrantova) interakcijskog sustava«.¹³⁾

Neovisno o tome kojom se definicijom »zajednice« netko služi i podudara li se ta »zajednica« s »interakcijskim sustavom«, odlazak u drugu (ruralnu) općinu uvijek je izlazak iz te zajednice. Novija istraživanja pokazuju da gotovo 75% selenja nastaje zbog promjene mjesta stanovanja, a bez promjene zaposlenja.¹⁴⁾

Moglo bi se tvrditi da je radno mjesto odvojeno od zajednice stanovanja, ali ako se uvrste daljnji interakcijski kriteriji, problemi se razgraničenja ne smanjuju, nego povećavaju. Tako je npr. jedno istraživanje pokazalo da je prilično visok udio imigranata u sela (iako ne isključivo imigranata) redovito posjećivao ili bio posjećen

9) D. J. Bogue, *nav. dj.*, str. 169.

10) J. J. Mangalam & H. K. Schwarzweiler, *nav. dj.*, str. 16.

11) W. Peterson: **Population**. New York, Macmillan, 2nd edition, 1969, str. 254.

12) G. V. Fuguitt: *Population movement and Integrated development*, **Sociologia Ruralis**, 19/1979, br. 2/3, str. 99—115.

13) J. A. Beegle: »Social Components of the decision to migrate«. U: **Transactions of the Fourth World Congress of Sociology 1969**, Milan 1971, str. 75.

14) P. Müller: **Analyse von Bevölkerungswanderungen im Verflechtungsbereich eines Oberzentrums im ländlichen Raum**. Bonn, Verlag Neue Gesellschaft, 1979, str. 82; G. V. Mogensen et alii: **Smabyer i landdistrikter**. Kobenhaven, Socialforskningsinstituttet, Publikation 86. 1979. str. 334.

od osoba iz drugih mjesta.¹⁵⁾ Neka su kretanja bila samo na malo udaljenosti; no učestalost interakcije (koja može biti značajnim izvorom dobara i usluga) ne treba nužno biti prekinuta odlaskom i na veću udaljenost. Interakcija se može nastaviti telefonom,¹⁶⁾ pružanjem bankovnih usluga (slanjem kredita i sl.) i pisanjem pisama. Pa i u prošlosti je interakcijski sustav funkcionirao i pošto su se ljudi odselili i na drugi kontinent. S druge strane moguće je izvući pojedinca iz interakcijskog sustava i iz zajednice a da se fizički i ne pomiče. Ovo su možda krajnosti, ali pojašnjavaju teškoće koje pred sociologe postavlja upotreba koncepta mjesta.

Drugi se tip obilježja odnosi na dimenziju koja čini sastavni element kretanja, a zasniva se na pretpostavci da svako kretanje, na neki način, dovodi do konačnog prekida. Riječ je naime o zahtjevu da kretanje bude određene trajnosti,¹⁷⁾ ili da u najmanju ruku, ne bi trebalo da bude privremeno, pa čak i da bude konačno, tj. definitivan izbor između dva mjesta.

Koncept pokretanja bio je neko vrijeme doveden u pitanje u opsežnoj literaturi o povratnim migracijama, a još više u rezultatima iz zemalja u razvoju. Primjeri iz razvijenog svijeta ali i zemalja u razvoju pokazuju da je kvaliteta trajnosti u najboljem slučaju relativna, te da je vrlo teško utvrditi prag zadovoljavajućeg minimuma. Noviji primjeri pokazuju da se znanstvena obrada učestalog i ponavljenog selenja, uobičajenog osobito u seljaka-radnika, nastavila i u ovom stoljeću,¹⁸⁾ i da se nipošto ne ograničava samo na ovu socijalnu grupu niti samo na seoska područja.

Referencijalne točke s pomoću kojih definiramo migraciju po meni nisu sociologijske. Bez obzira na to koje kriterije koristimo pri definiranju »mjesta«, izvora i odredišta kretanja, bitno im je obilježje da se radi o jednoj točki u prostoru. Drugim riječima, to što se netko pokreće **iz** i **u** nije definirano prema socijalnim kriterijima, kao što to biva sa socijalnom pokretljivošću. Isto se može reći i o trajanju, ili trajnosti kretanja. Ti su kriteriji relevantni jedino kada pokušavamo podijeliti i organizirati prostor. Po meni, ovo bi bilo objašnjenje za neadekvatnost koncepta, za varavost sociologijskog modela odlučivanja i za slijepu ulicu u razvijanju teorije.

porijeklo definicije

Ono što zapravo činimo kada migraciju definiramo s pomoću uobičajenih parametara, jest nekritičko usvajanje definicije iz demografije. Ta je definicija bila načinjena za ograničenu i specifičnu namjenu, i nije sadržavala ono što bi se moglo tražiti jednom sociologijskom analizom.

15) G. V. Mogensen et alii, *nav. dj.*, str. 226—227.

16) C. Bell: »Mobility and the middle-class extended family«. *Sociology*, 1968, br. 2, str. 173—184

17) W. Petersen, *nav. dj.*, str. 254.

18) B. M. Robertson: »The border farm worker 1871—1971: Industrial attitudes and behaviour« *Journal of Agricultural Labour Science*, 2/1973, br. 2, str. 65—93.

Demografska se definicija odnosi isključivo na posljedice što ih pokretanje u prostoru ima na veličinu i strukturu stanovništva danih jedinica, koje su općenito (iako ne uvijek) teritorijalno određene. Može se pretpostaviti da je upravo ovaj naglasak na strukturu stanovništva dao povoda predstavci da pomak mora biti »permanentan«. Ova **post hoc** racionalizacija temelji se samo na jednom zajedničkom obilježju inače nespecificiranih postupaka i ne podrazumijeva jednoznačnost uzroka. Isto bi se moglo reći i o kolokvijalnoj primjeni pojma pokretanja (moving), koji se odnosi na neki specifični događaj, neovisno o tome kako se dogodio, te na njegove posljedice. Tako je utvrđeno da čak dvije trećine »pokretnih« planiraju svoje kretanje za pola godine ili čak za kraće,¹⁹⁾ iz čega se može pretpostaviti da su planirali samo fizičko pomicanje bez neke dalekosežnije odluke.

Ustvrditi da »konačno uopćavanje u ovom slučaju jest tipologija, u kojoj su različiti uvjeti u kojima se odvija migracija u vezi s njezinim mogućim koristima«²⁰⁾ znači zapravo ekstrapolirati unatrag i pretpostaviti da slične posljedice moraju imati i slične uzroke. No nema razloga da tome bude tako. Pretpostavljam da to ne mora biti točnije za slučaj migracija negoli za prirodno kretanje stanovništva, koje također može biti rezultatom odluka donesenih s vrlo različitom namjerom.

Otuda bi se ono što se naziva »demografskim ponašanjem«²¹⁾ moglo mnogo točnije nazvati »ponašanjem s demografskim posljedicama«. Nije mi namjera da ovdje raspravljamo o tome mogu li se ove posljedice proučavati na sociološki smislen način, te ću i dalje upotrebljavati naziv »migracija« kada mislim na posljedice kretanja, kao što se to podrazumijeva u demografskoj definiciji. No ipak ću podvesti pod znak pitanja postoji li pojava koja se može nazvati »migratornim ponašanjem« i je li stoga smisleno pitati pojedince namjeravaju li migrirati ili ne.

Ovaj bi se argument mogao pojasniti razmatranjem jedne druge pojave koja se obično dovodi u vezu s migracijom, a logika je njihova podvajanja uistinu bila ponekad upitna. Razvoj prometa omogućio je da se prijašnja preseljavanja zamijene dnevnim migracijama. Međutim, čini se da sociolozi još nisu počeli u svoje upitnike uključivati i pitanje »Želite li svakodnevno putovati na posao?« Radije ocjenjuju da je dnevno putovanje do radnog mjesta općenito prihvaćeno kako bi se olakšale druge promjene koje ljudi unose u način svojega življenja.

Ne želim se zadržavati na sličnostima i razlikama između relativnih tegoba dnevnog putovanja u odnosu na preseljenje koje vodi k ve-

19) J. B. Lansing & E. Mueller: *The Geographic Mobility of Labour*. Ann Arbor, Institute for Social Research, University of Michigan, 1967.

20) W. Petersen, *nav. dj.*, str. 289.

21) P. M. Hauser: »Demography in relation to sociology«. *American Journal of Sociology*, 65/1959, str. 169—173.

ćem ili manjem rascjepu. Želim istaći da je, promišljajući o posljedicama dnevnog pokretanja, moguće preispitati koncept mjesta i zamijeniti ga drugim, koji bi bio sociološki smisleniji.

koncept prikladnog položaja²³⁾

Osobna pokretljivost izražena u dnevnim putovanjima na posao, čak i na prilično velikim udaljenostima omogućuje (nekim) pojedincima da unutar prostorno širokog područja rasporede različite aktivnosti koje čine njihov svakodnevni život. Omogućuje im i da pomiču mjesto obavljanja jedne ili više takvih aktivnosti, kao npr. stanovanja, zaposlenja ili mjesta gdje provode slobodno vrijeme, a da pri tom značajnije ne utječu na druge. Nije moguće jednom linijom omeđiti određeno područje i tako ga označiti kao »mjesto« gdje pojedinac živi, niti se samo mjesto stanovanja može označiti kao takvo mjesto, jer takva definicija ni u kojem slučaju ne može obuhvatiti sve značajne segmente života pojedinca. Takvo »mjesto« čini prije zbroj točaka, »skup aktivnosti«,²³⁾ koji može uključivati više od jednog radnog mjesta ili korištenih mjesta stanovanja, npr. u različito vrijeme tokom jedne godine. Takav je zbroj točaka obično različit za svakog pojedinca, čak i za članove istog domaćinstva, a mogu postojati i velike razlike za muškarce i za žene.

Za određivanje ovog zbroja točaka posudila sam pojam iz socijalne antropologije: »niche« ili prikladno mjesto. Definijski ga koristim na način sličan Barthovu,²⁴⁾ kao »točku u kojoj (neki pojedinac) nastoji uživati svoju okolicu«. Barth se bavi poduzetništvom i stoga je za njega ta točka »položaj što ga pojedinac zauzima u odnosu na izvore, konkurente i klijente«, a to znači serije točaka između kojih se kreće njegova interakcija s društvom. To je prema tome drugi način izražavanja »interakcijskog sustava«, ali za konceptualizaciju migracije ima određene prednosti pred tim pojmom. Sukladan je i konceptu »ciklusa kretanja« Cavalli-Sforze (movement cycle),²⁵⁾ jer se može razumijeti tako da obuhvaća točke povezane tim ciklusom (iako u svim slučajevima nije pri tom nužno i fizičko pokretanje).

Gledano sa stanovišta odluke po kojoj osoba postaje migrantom, tada je to odluka donesena o jednoj točki (ili više njih), tj. o dijelu prikladnog položaja. Odluka koja ima za posljedicu migriranje, jest prema demografskoj (što često znači administrativnoj) definiciji

22) Autorica ovdje upotrebljava termin »niche«, koji se prevodi kao »niša« »dupka«, »udubina«, a u figurativnom smislu znači »prikladno mjesto« ili »prikladni položaj« (op. prev.).

23) T. Hägerstrand: »Tidsanvändning och omgivningsstruktur«. U: ERU, *Urbaniseringen i Sverige*. Stockholm, Inrikesdept : et, SOU 1970 : 14, Bilaga 4.

24) F. Barth (Ed.): *The Role of the Entrepreneur in Social Change in North Norway* (Introduction). Oslo, Universitetsforlaget, 1963, str. 5—10.

25) H. Cavalli-Sforza: »The distribution of migration distances: Models and applications to genetics«. U: J. Sutter (Ed.): *Les Déplacements Humains*. Entretiens de Monaco en Sciences Humains, Monaco. 1962. str. 140.

odluka o dijelu prikladnog mjesta; no ovdje je vjerojatnije negoli u slučaju dnevnog migriranja da će jedna promjena nužno izazvati i druge. Pretpostaviti je da će razmatranje mogućih posljedica utjecati na donijetu odluku. Međutim, kada se odluka definira na taj način, pokretanje ili nepokretanje jest nezavisna a ne zavisna varijabla koju ovdje nastojimo pojasniti. Zavisna varijabla jest odluka donijeta o prikladnom položaju, o stanovanju, zaposlenju i društvenom životu, a takve odluke bez sumnje mogu biti analizirane u sociološkom okviru.

analitički okvir odluke

Iz ove redefinicije odluke mora slijediti da ne treba tražiti objašnjenje za migraciju proučavanjem samo migranata ili usporedbom migranata s nemigrantima. Predmetom istraživanja treba da budu osobe koje su donijele ili donose odluku o nekom dijelu njihova prikladnog položaja. Predmet našeg bavljenja bit će stoga činioци koji utječu na promjenu (neovisno o tome je li i došlo do promjene) i priroda te promjene.

Okvir koji je posebno pogodan za analizu odluka ove vrste jest Hirschmanov model — odlazak (exit), izjašnjavanje (voice) i nepokolebljivost (loyalty).²⁶⁾ Ovim se modelom izbjegava determinizam »push-pull« pristupa, odnosno svođenje odluke na samo jednu dimenziju koju podrazumijeva cost-benefit model. Nasuprot uobičajenim modelima, ovim se modelom odluka shvaća kao politička; odnosi se na politiku (ili politike) koju pojedinac slijedi. Stoga je svrshodna, jer vodi računa o dobiti (koristi) na koju se odnosi. Međutim, ne dopušta nikakve pretpostavke o prirodi procesa odlučivanja.

Ako ne dođe do promjene neovisno o tome je li postojala mogućnost, odnosno želja da se tako postupi ili nije, onda se radi o nepokolebljivosti, privrženosti (loyalty).²⁷⁾ Izjašnjavanje (voice) se odnosi na glasanje za »mijenjanje danog prikladnog položaja, dakle ne na zamjenjivanje jednoga položaja drugim, nego na preinaku samog položaja, na mijenjanje »iznutra«.²⁸⁾ Odlazak ili napuštanje (exit) jest zamjena jednog prikladnog položaja ili nekog njegova dijela za drugi. To nije istovjetno migraciji, naprotiv, moguće je, pa čak i vjerojatno, da se većina takvih promjena, kao mijenjanje mjesta rada, ili preseljenje u lokalnim okvirima, ne može tako klasificirati. Drugim riječima, klasifikacija jedne odluke kao odlaska nije ni na koji način povezana s uobičajenim parametrima za definiranje migracije (u demografskom smislu). Takva promjena može, ali ne mora dovesti do migracije prema jednoj ili drugoj definiciji.

26) A. O. Hirschman: *Exit, Voice and Loyalty*. Cambridge, Harvard University Press, 1970.

27) Suprotstavljajući se onome što mi se čini prekomjernom predrasudom u nekim istraživanjima migracija, željela bih istaći da to ne mora biti negativan niti štetan ishod odluka.

28) A. O. Hirschman, *nav. dl.*, str. 38.

izjašnjavanje

Najočitiji put za izjašnjavanje jest sudjelovanje u političkim aktivnostima. Mogućnosti za korištenje prava glasa ovise o prirodi političkog sustava i o uvjetima koji omogućuju pojedincima da otkriju pristup do njega.²⁹⁾

Međutim, većinom do izjašnjavanja dolazi na manje doslovan način. Na primjer, često se primjećuje da privatnika nema mnogo među migrantima. Ova se pojava često interpretira kao pokazatelj ograničene slobode privatnika da se preseljavaju za razliku od ostalih profesionalnih kategorija, jer je njihovo poslovanje relativno nepokretno. Tumačenje nije potpuno zadovoljavajuće, jer (biti privatnik« također zahtijeva određene sposobnosti ili znanja, i to ona koja takvu pojedincu mogu olakšati pristup prikladnijem položaju. No mišljenja sam da je podjednako važno smatrati da je privatnik osoba slobodna da mijenja način na koji zarađuje za život kao i način na koji iskorištava svoje resurse,³⁰⁾ što je rijedi slučaj u onih koji rade za drugoga.

Pretpostaviti je da Gutkind misli na ove vrste promjena kada spominje »migrante u općenitijem smislu«, kao osobe koje su se preorijentirale od autarkične na tržišnu poljoprivredu, umjesto doslovnog migriranja ostalih.³¹⁾ Kao drugi primjer navodim vlasnika kuće koji može poduzeti strukturalne izmjene svoje imovine, a to tek iznimno može učiniti onaj koji stanuje u iznajmljenom prostoru. Ovdje su, dakle, očite društvene razlike u stupnju kontrole nad pojedinim dijelovima prikladnog položaja, pa prema tome i u mogućnostima izjašnjavanja.

društveni kontekst izbora

Činioci koji se odnose na pronalaženje odgovarajućeg mjesta ili položaja utječu na odluku upravo preko razlikovanja pojedinih mogućih pristupa. To i imam na umu kada tvrdim da je pokretanje prije nezavisna negoli zavisna varijabla.

Postoje mnogi dokazi da se odluka o tome migrirati ili ne migrirati ne temelji na razmatranju mnogih alternativa, nego samo na razmatranju jedne ili dvije, koje nužno nisu vezane uz različita mjesta. Ovdje imam na umu dva izvještaja kojima je utvrđeno da je samo trećina ili čak i manje migranata razmišljalo i o nekom drugom odredištu osim o onome u koji su se doselili.³²⁾ Nadalje, rezultati ispitivanja mobilnosti zbog zaposlenja ne potvrđuju pretpostavku da oso-

29) Isto, str. 43.

30) U. M. Sharma: »Migration from an Indian village: An anthropological approach«. *Sociologia Ruralis*, 17/1977, br. 4, str. 282—304.

31) P. C. W. Gutkind: *Urban Anthropology*. Assen, Van Gorcum, 1974, str. 54.

32) Usp. J. B. Lansing & E. Mueller. nav. di.

be koje žele promijeniti svoj položaj sustavno tragaju za alternativama.³³⁾ Mogućnosti koje se priželjkuju ili na koje se iznenada naide, u većini slučajeva ne pojavljuju se istovremeno. Prije se pojavljuju postupno, u slijedu, pa odluku treba donijeti a da se pri tom ne zna koje se mogućnosti mogu kasnije pojaviti.³⁴⁾ Tako će mogući prikladniji položaj biti procijenjen kroz njegovu vlastitu vrijednost, čiji je element i lokacija, te se treba odlučiti da li prihvatiti ovo što se sada nudi ili čekati na nešto bolje.

Izbor alternative odlaska koji bi se mogao odrediti kao migracija (iako ne u svim slučajevima) uvjetovat će napuštanje dijelova prikladnog položaja i ostvarivanje dostupnosti drugima. U tim je slučajevima neophodno pronaći daljnje kanale dostupnosti. Izbor alternative odlaska (koji bi se mogao smatrati migracijom, iako ne u svim slučajevima) uvjetovat će napuštanje nekih vrijednosti sadašnjeg položaja, s jedne strane, i mogućnosti da se ostvare neke druge, s druge strane. U tim slučajevima nužno je pronaći putove da te druge vrijednosti postanu dostupne. Ne radi se se dakle o dijelu cjelovite migratorne odluke, nego o promjenama u položaju do kojih dolazi iza prve promjene. Domašaj ovih dodatnih promjena nije u neposrednoj vezi s udaljenošću; ovisi djelomično o preferenciji, ali još više o socijalnom položaju. Sposobnost komutiranja, na primjer, ovisi o raspoloživim financijskim sredstvima i o vremenu. Stoga je to opcija koja je bezizgledna za osobe s niskim prihodom kao i za profesionalno aktivne žene koje istovremeno imaju i domaćinskih dužnosti. Prema tome, promjena radnog mjesta ili mjesta stanovanja najvjerojatnije uvjetuje druge promjene u položaju upravo za ove grupe, dok su daleko rjeđe za one grupe koje nisu izložene takvim ograničenjima.

Odluka nije jednostavno stvar procjene o čistom dobitku ili gubitku, kao što se često pretpostavlja u alternativama migrirati ili ne migrirati,³⁵⁾ jer u tom kontekstu čista zarada nema važnosti. Nije riječ o odluci o tome koliko se dobiva ili gubi, nego o tome što će se dobiti ili izgubiti, te o vrednovanju tog odbitka odnosno gubitka. Ukoliko se dodatni dobitak kojeg pojedinac smatra potrebnim ne može ostvariti na zadovoljavajući način, tada osoba koja donosi odluku ne može ovu inače probitačnu promjenu jednog dijela prikladnog položaja smatrati uspješnom alternativom. Na primjer, član neke diskriminirane etničke skupine koji se osjeća stigmatiziranim, ne mora izabrati novo zaposlenje u sredini gdje je takva diskriminacija svakodnevna, i gdje se on neće prilagoditi. Umjesto toga on bi se mogao opredijeliti za onu alternativu koja bi mu omogućila punu društvenu prilagođenost, makar i na znatno udaljenije mjesto.

Izbor se mora procijeniti s obzirom na kontekst u kojem se vrši, te s obzirom na to što je dobro a što loše unutar tog konteksta; ono ima simboličko značenje. To se odnosi podjednako na izjašnjavanje kao i na mogućnosti odlaska. Putovi izjašnjavanja koji omogućuju

33) M. S. Granovetter: **Getting a Job**. Cambridge, Harvard University Press, 1974. str. 36.

34) H. A. Simon: **Models of Man**. New York, Wiley, 1975, str. 248.

35) D. J. Bogue, **nav. dj.**, str. 167.

pojedincu ili domaćinstvu da postane probitačnije od svojih susjeda, ili bar različito u odnosu na njih, čak i kada to nije na njihovu uštrb, mogu dovesti do socijalnih gubitaka, pa čak i do teških sankcija.³⁶⁾ Dapače, ostvarenje istog cilja odlaskom može biti društveno priznato, pa čak i željeno ili cijenjeno. U tom se slučaju radi o izboru između društveno priznatog i nepriznatog načina ostvarenja određenog cilja.

Izrazi kao »klima za migriranje«³⁷⁾ ili »američka groznica« pokazuju da jedna određena alternativa odlaska prevladava kao prihvaćeni izbor u danoj društvenoj grupi. Ustrajno se tvrdi da onda »kada je emigriranje prihvaćeno kao **društveni** obrazac, više nije relevantno propitivati se za individualne motivacije«³⁸⁾ No sigurno je ovdje u velikoj mjeri svrsishodno istražiti jesu li ti pojedinci postupali prema specifično migracijskim motivacijama, ili su se jednostavno ponašali u skladu s prevladajućim društvenim normama.

zaključak

Pitanje koje sam u ovom radu pokušala razraditi jest da migratorna odluka zapravo i nije migratorna odluka. Ona je tek posljedica neke prethodne odluke. Posljedica je vjerojatno utjecala na ishod takve odluke (iako možda prije na ograničavanje migracije negoli na njezino izazivanje), ali izvan toga odluke nisu trebale imati ništa zajedničko. Dapače, zahvaljujući pretpostavci da iste posljedice moraju na neki način proizlaziti iz istih uzroka, dosadašnja proučavanja i analize migracija bile su namjerno »ugurane« u vrlo ograničene, i rekla bih, neodgovarajuće okvire.

Nema neke opće teorije migracija te je za njom uzaludno tragati. Migracija, naime, po sebi nije predmet neke posebne odluke ili takva oblika ponašanja koji bi se mogao objasniti neovisno o tome gdje ili zbog kojih razloga do njega dolazi, već je posljedica drugih odluka koje s njim ne stoje u vezi. Umjesto toga, potrebno je pristupiti problemu na neposredniji način, i proučiti one odluke koje mogu dovesti, i koje dovode, neovisno o ishodu, do migriranja. Takva analiza mora razmatrati alternative kojima se može ostvariti dostupnost novom mjestu i izvršiti i izbor.

Takvo redefiniranje problema ima dalekosežne posljedice na istraživanje migracija. U prvom ga redu znatno otežava. Napose čini spornima utvrditi i razgraničiti populaciju koju treba proučavati. No postoji nekoliko primjera o tome kako se taj problem može razriješiti. Ovdje imam u vidu proučavanja grupa ljudi koji su bili prisiljeni promijeniti svoj položaj u cijelosti ili tek djelomično, jer im je staro okrilje nestalo. U nekim je slučajevima korišten takav

36) R. Paine: »Entrepreneurial activity without its profits«. U: F. Barth (Ed.), *nav. dj.*, str. 51—55.

36) U. M. Sharma, *nav. dj.*, str. 293.

37) G. Beijer et alii: *Characteristics of overseas Migrants*. The Hague, Government Printing Office, 1961.

38) W. Petersen, *nav. dj.*, str. 297.

pristup kojim se postavljalo hipotetičko pitanje o smjeru akcije koju bi u danoj situaciji trebalo poduzeti. Proučavanja položaja mladih koji napuštaju školu, odlaska u mirovinu, žena koje se vraćaju na posao kad djeca odrastu — sve to pripada u onu kategoriju, i na njih bi se mogao primijeniti pristup za koji se zalažem. Slična su hipotetička pitanja postavljena i u istraživanju odluka o nasljeđivanju gospodarstva.³⁹⁾ Life history studije mogu također biti pogodnim izvorom podataka za analizu.

U zastupanju novog pristupa u proučavanju migracija ni na koji način ne podrazumijevam da bismo trebali odbaciti tradicionalni pristup i započeti ispočetka. Mnogi primjeri koje sam navodila iz upravo takvih studija pokazuju da možemo napredovati u istraživanju migracija koristeći se vrijednim rezultatima istraživanja i podacima koji već postoje, ukoliko imamo dovoljno mašte. No mnogo je važnije da nam takav pristup omogućuje izvesti određene zaključke iz brojnih istraživanja koja se posebno ne bave migracijama. Redefinirajući migraciju u sociologijskim terminima omogućujemo joj ulazak u sociologiju.

S engleskoga prevela Ruža First.

39) H. A. Arnljot: **Haegbostad, En norsk utkantkommune**. Oslo, Norsk institut og regionforskning, Rapport nr 14. 1969. str. 68—70.

Beryl Nicholson:

Is a Migration Decision a Migration Decision?

Summary

In this paper the author tries to make out that a migration decision is not, in fact, a migration decision. It is the consequence of other, unrelated decisions. It must follow from this that there can be no general theory of migration either, so it is futile to go on looking for it. Instead, we need to approach the problem more directly, and to study the kinds of decisions which can and do lead to migration.

What we in fact do when we define migration according to the conventional parameters, is to adopt uncritically the definition of demography. This definition has been made for a limited and specific purpose, and without reference to what might be required for sociological analysis. This is why the author stresses a need for redefining the concept of migration by borrowing a term of the **niche** from social anthropology. Her further step is to develop a framework for analysing decisions to migrate or not within the Hirschman's model — exit, voice and loyalty. This model avoids the determinism of the »push-pull« approach and the reduction of the decision to a single dimension which a cost-benefit model implies.

In advocating a new approach to the study of migration, the author in no way wishes to imply that we should discard the more traditional research and start again. But, by

Принятие участия в миграции является ли миграционным решением?

Резюме

Автор настоящей работы пытается определить в какой степени принятие участия в миграционном движении является и миграционным решением. Оно в первую очередь является в результате других решений которые к нему имеют прямого отношения. Все это приводит к заключению, что до сих пор не определена общая теория миграции и что усилия раскрыть такую теорию являются бесплодными! Иными словами, для этого требуется более непосредственный подход в изучении этой проблемы и обсеждении тех видов решений имеющих решающую роль и приводящих к миграции.

Использование общих приемов принятых для дефиниции миграции с помощью известных параметров, приводит к некритическому принятию дефиниции из демографии. Эта же дефиниция предусмотрена для ограниченного и специфического назначения и не содержит всех элементов необходимых для социологического анализа. Поэтому автор указывает на надобность повторной дефиниции концепта миграции и заимствует из социальной антропологии термин „ниша“ или более подходящее положение. Автором в продолжении предлагается пространство в рамках которого можно провести анализ о принятии положительных или же отрицательных решений в отношении миграционных перемещений, используя при этом модель Хиршмана — оттока, высказывания решения и непоколебимости. Использование этой модели избегается детерминизм »push-pull« подхода а также сокращения решения т. е. принятия только одномерного решения являющегося при использовании cost-benefit модели.

Настаивая на новом подходе в анализе и изучении миграции, автор считает целесообразным полностью отвергнуть традиционный прием и двинуться с самого начала. И только новая

redefining migration in sociological terms we give it »access« to sociology.

дефиниция миграции социологическими терминами обеспечивает ее „проникновение“ в социологию.